

Christian Modehn

Tágas gondolkodás

A „liberális teológia” távlatai

Nem az engedelmesség, és végképp nem a szolgálékűség, hanem a szabadság és az önrendelkezés – ezek a mai keresztények fontos erényei. Semmilyen hivatalos egyházi beavatkozás, semmilyen fölülről jövő normaelőírás nem lesz képes félresöpörni ezt a mentalitásváltozást. A vallásosság egyedivé vált, és ettől a vallás egész világa megváltozik.

Ha egyes keresztények ma abszolút fontosnak tartják a maguk subjektív hitét, akkor ezt annak a teológiai alapállásnak köszönhetik, amelyről mindmáig kevés szó esik nyilvánosan, nevezetesen a *liberális teológiának*. Ez ihleti a lelkeket, anélkül hogy sokat beszélne önmagáról. „A liberális teológia olyan felszabadító mozgalom, amely egyformán irányul az egyházi dogmákra és az egyházi intézményekre. Mindkettőt olyan hatalmi eszköznek érzékeli, amely akadályozza a vallási autonómiát”, írja *Miriam Rose*, a jeni egyetem evangélikus teológia-professzornője.

A 19. században szigorúan dogmatikus felsőbbiségek és udvari teológusok alkották meg az inkább hitelrontónak szánt „liberális teológia” fogalmat, hogy pellengérré állítsák az egyének vallási önmeghatározását. Az egyes ember vallásosságának végtelen értéke mellett szálltak síkra a 19. században és a 20. század elején ennek a teológiai magatartásnak az „alapító atyái”: *Friedrich Schleiermacher*, *Adolf von Harnack* vagy *Ernst Troeltsch*.

A liberális teológia ma „nyitott fogalom”, mondja *Miriam Rose*, s a benne foglalt teológiai program egyértelmű: Minden egyes ember érezze jó úton magát, amikor kialakítja és megéli saját spiritualitását. Ebben a tágas gondolkodásban nem jön szóba a ragaszkodás valamiféle rögzített identitáshoz, ahogyan állandó határok meghúzása sem, hiszen ezek végső soron csak erőszakossághoz vezetnek.

A liberális teológiai gondolkodásmód áttöréséről egy pontosan ötven évvel ezelőtt publikált vékony könyv gondoskodott, amelynek

címe: *Honest to God*. Több millió példányt adtak el belőle, és – amint a viták mutatták – ezeket olvasták is az emberek. Szerzője *John A. T. Robinson* (1919-1983) anglikán püspök volt. Művével afféle vallási földindulást váltott ki, nyomában hagyományos istenképek omlottak össze, és tér nyílt a végtelennel és az örökkévalóval kapcsolatos új, becsületos beszédmód számára.

Az eltelt ötven évben egyre jobban elterjedt az a belátás, hogy az egyházak dogmatikusan bemutatott istenképe nem mondhat ellent saját istenképemnek. A vallásszociológiai vizsgálatok világosak: még a „hűség” templomba járók sem képesek már egyetérteni a Szentháromság dogmájával vagy azzal a tannal, hogy Jézus egy személyben két természetet egyesített, az istenit és az emberit. A gyanúba keverték csak akkor mondják fel derekasan a 4. századból származó hivatalos Hitvallást, ha az egyházi hatóságok vizsgálatnak vetik alá a hitüket.

Vajon a hittel való szakításhoz vezet-e a liberális teológia? Az egyházi hitközösség széteséséhez? Nem. A kihálóban lévő egyháziasság korában a liberális teológia *éppenséggel megmentheti a keresztény hitet* mint elemi vallásosságot, mert például Németországban aligha lehet gondolni arra, hogy befejeződnek az egyházból való sorozatos kilépések. Franciaországban, Spanyolországban és Portugáliában „megvénül” a katolikus egyház. Skandináviában szinte senki sem jár már vasárnaponként a lutheránis istentiszteletre. Ennek ellenére létezik az a közös spirituális meggyőződés, hogy az Isteni Valóság afféle „lelki szikraként” minden emberben benne van. Az egyik ihlető erőként éli meg Istent, a másik érzi az Istenő közelségét, a harmadik, aki a zen gyakorlója, azt vallja: Istennek tulajdonképpen nincs neve, talán még az is lehet, hogy ő a „Semmi”. És mindegyiknek igaza van.

A liberális teológusok támogatják az embereket, amikor azt mondják: „Ne engedjétek, hogy bárki is

elvegye tőletek ezt a tapasztalatot, hanem beszéljétek róla közösen!” Ezért fontosak maradnak a gyülekezetek mint a „barátságos vallási eszmecsere helyei”, ahogyan *Friedrich Schleiermacher* fogalmazta. „A liberális teológia mindig nyomatékosan hangsúlyozza, hogy az egyéni szabadságot *nem szabad összetéveszteni* sem a tetszőlegességgel, sem az egoista önmegvalósítással. Ha helyesen értelmezzük a szabadságot, akkor csak felelős és kommunikatív szabadságként lehet megélni”, mondja *Wilhelm Gräb* berlini liberális teológus. De egy „liberális gyülekezetben” mindenki egyenjogúan bemutathatja saját hitét – azzal a bizonyossággal, hogy tiszteletben fogják tartani.

Hollandiában az egyik liberális teológijú gyülekezetben például nem régen így fejezte ki hitvallását egy új tag: „Noha nem hiszek Istenben, de a Názáreti Jézus nagyon fontos számomra.” A gyülekezet megtapsolta, és kijelentette: „Olyan-ként látunk szívesen, amilyen vagy.”

A liberális gyülekezetek természetesen nem hagyhatnak jóvá kritikátlanul minden meggyőződést. Visszautasítják azokat a nézeteket, amelyek megsértik az emberi jogokat. Nyitottságot követelnek a (vitázó) párbeszédre. De ha konfliktusba kerül a hivatalos egyházi tanítás és a személyes hitbeli meggyőződés, akkor a liberális teológia a személyes belátást részesíti előnyben. Ebben mutatkozik meg lázadó szelleme. Az emberi jogi nyilatkozatok hangsúlyozzák, hogy a személy méltósága „szent és sérthetetlen”. A liberális teológusok az egyes hívők személyes vallásosságára is vonatkoztatják ezt.

Az említett *Wilhelm Gräb* hangsúlyozza: „Ha a jelenkor emberei nem ismernek már magukra a régi-ek, vagyis az egykori keresztények életproblémáiban, például bizonyos ógyházi dogmákban, amilyen a szentháromságtan vagy a Jézus Krisztus két természetéről szóló tanítás, akkor a teológiának és az egyháznak nem kellene többé taní-

tania és prédikálnia az ezekben a dogmákba vetett hitet.”

Más szavakkal: Ha a dogmák és a tantételek már nem képesek kifejezni eredeti erejüket, tájékozódást nyújtani az életben, és összekötni az embereket az Isteni Valósággal, akkor tegyük félre őket, és bízzunk meg saját vallási tapasztalatunkban.

Ez a liberális magatartás nem „megvadult szubjektivisták” arroganciája, ahogyan a régi tanok őrzői hirdetik, hanem komolyan veszi azt a meggyőződést, hogy csupán az segíthet engem előre a hitben, amit intellektuális lelkiismeretem előtt vállalni tudok. Minden más csak valamilyen ideológia erőltetett súlykolása lenne.

Európa és Amerika nyitott társadalmaiban sok keresztény követi a liberális teológiai felfogást. Nem zavartatják magukat attól, hogy az ún. lelkipásztori újratájékoztató és a „szervezeti alkalmazkodás” idején az egyházak bürokratikus szervezeteiké alakulnak, és inkább bíznak a menedzsment-tanácsadás technikáiban, mint a szellem szabadságában; önálló hívőkként a maguk útját járják. Az istentiszteleteken kívül is meg tudják tapasztalni Isten valóságát, különösen akkor, ha a liturgia rituálisan megmerevedett, és nyelv-

vezete a középkorból származik. Isten nyelveként tudják megélni a zenét, így számos gyülekezetben régóta kedveltebb a kórus, mint a bibliakör. A különféle művészetek területén szerzett élményekről folytatott beszélgetés spirituális szempontból többet segíthet, mint egy vasárnapi prédikáció.

Azok a liberális keresztények, akik komolyan veszik saját hitüket, inkább nyílt mozgalomként értelmezik az egyház intézményét, semmint merev szervezetként. Az ember sokféle módon lehet keresztény. Aki például úgy dönt, hogy magányos vagy beteg emberek segítője lesz, de (már) nem jár templomba, az magától értetődően teljes értékű keresztény, miközben persze a liberális teológusokat egyáltalán nem érdeklik az effajta értékelések.

A liberális teológusok és a liberális teológiát követő gyülekezetek sajnos szerény szervezetségűek. A protestáns egyházakban sem egyszerű liberális teológiájú kereszténynek lenni, a római katolikus egyházban pedig csaknem lehetetlen, hogy valaki hivatalosan és nyilvánosan liberális teológiai álláspontot képviseljen. *Karl Rahner*től és „transzcendentális teológiájától” nem voltak idegenek a liberális

gondolatok, például amikor ismételtén hangsúlyozta, hogy a dogmákat a szubjektív hitvilág megnyilvánulásaiént kellene felfogni. De minél távolabb van valaki földrajzilag a Vatikántól, annál inkább nőnek az esélyei arra, hogy katolikusként egyúttal liberális is legyen. A latin-amerikai felszabadítási teológiát és annak spiritualitását például éppen-séggel lehet a liberális teológia megnyilvánulásának nevezni, mert ott elfogadják a hit szubjektív vagy regionális kifejezési formáit. Így a pap költő *Ernesto Cardenal* az 1980-as évek Nicaraguájában megengedte, hogy a solentinamei parasztok szabadon elmondják, hogyan élnek meg hitüket.

A liberális teológia és a belőle fakadó spiritualitás jelentősége nőni fog. Egyszerűen azért, mert az egyházak egyre jobban bezárkóznak állítólagos örök igazságaikba, és a hitet erkölcsi, hatalmi és uralmi kérdéssé torzítják. Ezzel szemben *Wilhelm Gräb* szerint az emberek fellelegeznek, amikor azt hallják: „Már az alapvető bizalmad, az életbe vetett bizalmad is annak a jele, hogy összetartozol Istennel.”

Forrás: Publik-Forum, 2013/13

„Üres kézzel állok előtted” Ezoterikus-e a kereszténység?

ISTENT NEM LEHET DEFINIÁLNI. Ő lényegileg titok. Ebben minden keresztény megegyezik. De a különösen vallásosak nem maradnak meg sokáig e legkisebb közös nevező mellett: Aki úgy véli, hogy ő nem csupán meghívott, hanem kiválasztott is, az mégiscsak azt hiszi, hogy képes beletekinteni a titokzatos istenség mélységeibe. Mások magánki nyilatkozatokat kapnak, és beavatottnak való írásokat tesznek közé. A misztikusok is – ahogyan a nevük mondja – az „elrejtett”, „belső” igazságot keresik. A misztikának kétségtelenül megvan a maga jogosultsága. De lehet-e mindenkinek az ügye?

Már a korai egyházban léteztek olyan egyének és csoportok, akik és amelyek különösen megvilágosodottnak tartották magukat, és elhatárolódtak a többi kereszténytől. A vallástudomány „ezoterikusoknak” vagy az okkult, a rejtett dolgok barátainak nevezi őket. Ők „behatol-

nak a lényeg legbensőjébe”, amint szívesen mondják. *Wouter J. Hanegraaf*, „a hermetikus, ezoterikus filozófiák” professzora az amszterdami egyetemen, emlékeztet arra, hogy a nagy felekezetek mellett mindmáig léteznek régebbi ezoterikus, keresztény ihletettségu csoportok, például a *Rózsakeresztesek* vagy a látnok *Emanuel Swedenborg* egyháza. A nagy egyházakon belül is vannak olyan csoportok, amelyek úgy vélik, hogy ezoterikus bölcseségek birtokában vannak, például az *Angyali Mű* a katolikus egyházban.

Az ismeretek birtokában lévőkkel, a beavatottakkal szemben állnak a többiek, az „exoterikusok”. Ők alkotják a hívők nagy tömegét. Ezek a „normál vallásosak” az eléjük adott rítusokhoz és parancsokhoz igazodnak. Hűségesen, „szemrebbenés nélkül” ismételtetik az egyházak hittani formuláit. Vagyis az ezoterikusok szemében külsőséges, „lapos” vallásosságot gyako-

rolnak. A tudatosan exoterikusok teret engednek hitükben az értelemnek, tisztelik a történet-kritikai bibliakutatást, és olykor szkeptikusan érdeklődnek az iránt, hogy pontosan mit is élt vagy él meg egy ezoterikus „a mélyben”.

Az ezoterikusok és az exoterikusok közötti vitában lényegileg arról a kérdéstről van szó, hogy *milyen jelentőség illeti meg az értelmet* a kereszténységben: Feltárható-e érvekkel a keresztény hit, vagy pedig titokzatos és titkos tanításról van szó? A válasz ez lenne: Aki azt akarja, hogy a kereszténységnek legyen jövője, annak a hit exoterikus jellegét kell támogatnia. Mert a mindenki számára ismert hétköznapi nyelv használata nélkül – persze összekötve azt a teológiai gondolkodással – minden a szubjektív világában marad, és aztán talán hamar gyanússá válik.

Csak hogy itt az a probléma, hogy az exoterikusok sosem érezték